

# Türk Kültüründe “Kurt Kavramı” Üzerine Bir İnceleme

## A Study On The Concept Of “Wolf” In The Turkish Culture

Dr. Zafer ALTUN \*

### Öz:

Kurt, Türk destan ve efsanelerinde merkezi bir nokta teşkil eder. Çevik, hareketli ve güçlü bir hayvan olduğu için çeşitli dönemlerde Türk’ün hayat ve savaş gücünün bir simgesi olarak belirtilmiştir. Göktürk destanlarında da kurt motifi özenle işlenmiş, Türklerin yeniden çoğalışları bu motife bağlanmıştır. Göktürk kağan sülalesi olan Aşına ailesinin atası bir dişi kurt idi. Oğuz Kağan Destanında bir ışık içinden çıkarak konuşan kurt, üç yerde Oğuz ordusuna yol göstermiştir. Göktürk kağanları, atalarının anısına saygı olarak, otağlarının önüne altından kurt başlı bir tuğ dikerlerdi. Böylece kurt başlı sancak, Türklerde kağanlık (hakanlık) alameti olmuştur. Ancak bu gelenek yalnızca Göktürlere özgü olmayıp, kökeni Asya Hun Türklerine ve Türklerin eski atalarına kadar uzanır. Bu çalışmada Türk kültür çevresinde her yönü ile ata, ana, kılavuz, rehber, sembol ve kutsal kurtarıcı olarak kurda verilen isimler üzerinde durulmakta. Ayrıca kurt sözcüğünden türetilen kişi, yer ve bitki adları, kurtla inilti olan atasözleri, deyimler ve günümüz Türk Edebiyatında kurt motifi ele alınmaktadır. Kurt adıyla inilti 18 adet bitki adı, 19 adet yer adı, 27 adet kişi adı, 23 adet deyim, 22 adet deyim tespit edilerek bunların anlamları ve nerede kullandıkları belirtilmektedir. Kurt, özellikle destanlarda Türk milletinin yaşama azmini ve savaş gücünü temsil etmektedir. Türkler,

Türkiye Türkçesi Öğretim Elemanı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.  
Zafer48-48@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3498-0675

anayurtlarında birlikte yaşadıkları kurda tanrısal bazı nitelikler atfetmişler, sonra kendilerinin de birer bozkurt olduğunu düşünmüşlerdir. Soylarını kurda dayandıran Türkler, hükümdarlarını da kurtlara benzetmişlerdir. Destanlarda, efsanelerde, edebi romanlarda kurt isminin geçmesi, kurdun Türk tarihine ve edebiyatına ne derece nüfuz ettiğini ve Türkler için ne derece vazgeçilmez bir sembol olduğunu göstermektedir. Özetle; Türklerin kurt soyundan geldiği inancından yola çıkarsak, kurdun neden bu kadar önemli ve özel bir hayvan olduğunu anlayabiliriz.

**Anahtar sözcükler:** Destan, edebiyat, kurt, motif, Türk Kültürü

**Abstract:**

The Wolf is a central point in Turkish epics and legends. Because it is an agile, mobile and powerful animal, it has been mentioned in various periods as a symbol of the life and fighting power of the Turk. In Göktürk epics, the wolf motif is elaborately rendered, and the re-proliferation of Turks is connected to this motif. The ancestor of the Ashina family, the Göktürk Khan family, was a She-Wolf. In the saga of Oguz Khan, The Wolf who spoke out of a light showed the way to the Oguz Army in three places. As a tribute to the memory of their ancestors, Göktürk Khans erected a golden brick with a wolf's head in front of their otağlarının. Thus, the wolf-headed banner became a sign of Khaganate in the Turks. However, this tradition is not only unique to the Göktürks, but its origins date back to the Asian Hun Turks and the ancient ancestors of the Turks. This study focuses on the names given to the Wolf as ancestor, mother, Guide, guide, symbol and Holy Savior in every aspect of Turkish culture. In addition, the names of people, places and plants derived from the word wolf, proverbs that moan with Wolf, idioms and the wolf motif in modern Turkish literature are discussed. Wolf name moaning 18 plant names, 19 place names, 27 person names, 23 phrases, 22 phrases are identified and their meanings and where they are used are indicated. Kurt, especially in epics, represents the determination of the Turkish nation to live and the power of war. The Turks ascribed some godlike qualities to the wolf they lived with in their homeland, and then thought that they were also bozkurts. The Turks, who based their lineage on Wolves, likened their rulers to Wolves. The fact that the name kurt is mentioned in epics, legends and literary novels shows the extent to which the Wolf has penetrated Turkish history and literature and how indispensable a symbol it is for the Turks. In summary, if we start from the belief that the Turks are descended from wolves, we can understand why the Wolf is such an important and special animal.

**Keywords:** epic, literature, wolf, motif, Turkish Culture

## Giriş:

Türklerin kutsiyet atfettiği ve kendi karakterlerinin yansımasını onda buldukları kurt motifi Türk tarihinde en çok kullanılan kutsal sembollerden biri olmuştur. Başlangıçta muhtemelen totemik inançtan kaynaklanan bu kutsallık, zamanla seçilen o hayvanın o millet veya topluluğun simgesi, sembolü haline gelmesine sebep olmuştur. Böylece oluşan hayvan kültürü, Türklerin bütün hayat safhalarında ve kültür unsurlarında kendini göstermeye başlamıştır.

Bilim adamları etnolojik olarak kurt motifinin Türkler için tipik bir unsur olduğu kanaatinde dirler. Sosyal Bilimlerin her dalında yapılan araştırmaların ortaya koyduğu gerçek kurt motifinin sadece Türklere has belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Kurt ile ilgili olarak Türk düşüncesi; efsane ve destanlardan atasözlerine, deyimlerine bitki adlarına, yer adlarına, kişi adlarına, mitolojiden inanç ve itikatlara, resim ve heykelden mimariye, el sanatlarında motiflere kadar yansıyarak bir kurt kültürünün doğmasına, gelişmesine ve günümüze kadar gelmesine neden olmuş, kurt unsuru adeta bir milli sembol haline getirilmiştir.

**Bozkır toplumları içerisinde varlığı yaşamlarının her alanında gözlemlenen kurt motifi, bozkır sosyal hayatının içerisine adeta bütünlenmiştir. Yalnız sosyal hayatın değil dini yaşamın içerisinde de başlı başına bir kültür olarak varlık göstermiştir. Kurdu Türk sosyo-kültürel hayatında bu kadar tesir etmesindeki en önemli unsur onun ata olarak görülmesidir. Türk destanlarında şekil değiştirme motifi ile bağlantılı olarak (Yeşil, 2015: 143) ve Türk dünyasının genelinde geçiş dönemlerinde de kurdu müstesna bir yeri (Yeşil, 2014) bulunmaktadır. Türk aile yaşamında baba/ata kavramının üstlenmiş olduğu büyük görev, ataerki toplum yapısının varlığı, bu önemi tetiklemiş, kurda karşı duyulan saygının en üst düzeylere çıkmasına sebep olmuştur. (Çınar, 2016)**

Ben sizlere oldum kağan

Alalım yay ile kalkan

Nişân olsun bize “buyan”

Boz-kurt olsun bize “uran”

(Oğuz Destanı).

Türkiye Türkçesinde Kurt

**1.2.** köpeğillerden, Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika’da yaşayan, köpeğe çok benzeyen ve ondan daha iri, daha güçlü, uzun kafalı ve sivri burunlu, kuyruğu tüylü, postu genellikle gri sarı olmakla birlikte iklim ve yaşa göre değişebilen, yırtıcı, etçil memeli hayvan (*Canis lupus*). *Kurt gibi* işini bilir, girişken, açık göz. “Henüz muayyen bir işim yok. Şurada burada çalışıyorum. Sen işsiz kalman canım, kurt gibi adamsın.”

1.3.Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan, solucan.

1.4.Bazı böceklere veya bazı böcek kurtçuklarına verilen ad. *Kurt gibi kemirmek* aşırı derecede kuşku ve tedirginliğe düşürmek.” ... Ölmeden önce beni kahretmek için köşke geldi, bana iki şey söyledi... Ben inanmadım. Fakat bir kere şüphe düştü içime... Hâlâ kurt gibi kemiriyor.” (TDK, 1998: 1413).

Kurt Sözcüğünün Türk Kültüründeki Etimolojisi

Kurt, “Kur/Gur/Kür” kökünden türemiştir. Güç, kuvvet, dayanıklılık anlamlarına gelir. Kurtarmak fiili ile de bağlantılıdır. Abayev’e göre “Kurdalagon”, Kurd (demirci)-ala (alanlı), uarh Kurdu Osetince eski olup yeni adı “birag” (Türkçe bürüden türetilmiştir) olduğu ve bu adın ünlü bir İskit boya ait olduğunu belirtir. Özbeklerde ise “böri” isimli bir boyun varlığı tespit edilmiştir. Farsça da ise gürk, kurk şeklinde ifadeleri görülür. (Çınar, 2016) *Kurt*’un Türkçe’de diğer adı *böri*’dir ve bu kelime Orhon kitâbelerinde, Uygurca vesikalarda ve *Oğuz Kagan Destan*’ında geçer. Çin kaynaklarında “Fu-li” şekli ile yer adı, şahız adı, kavim soyadı vb. olarak zikredilir. Ünlü Tabgaç hükümdarı T’ai-wu’nun lâkabı Fu-li veya Fo-li (=Böri) idi. Gök-Türk hâkanlığının hassa ordusu mensuplarına da “Fu-li” denilmiştir. (Kafesoğlu, 2000: 331). Göktürklerde de kurt, “böri” Ak Böri, Al Böri, Börü Bars, Böri Tigin, Çocuk Böri Şenun, Gök Böri Kökey, İl Böri, Kök Böri vb. şekillerde de kullanılmıştır. İlhanlılar ve Timurlularda; Kök Böri, Memlüklerde; Kurt, Selçuklular ve Osmanlılar zamanında Anadolu’da Kurd, Ak Böri, şeklinde kullanılmıştır. Aşına adı da Göktürklerde kurt ismidir ve bu isim zaman içinde Asena, Zena, Aşına şekillerinde de kullanılmıştır. (Kafesoğlu, 2000: 332). Bozkurt” ismindeki “boz” kelimesinin de aslında “böri” kelimesine dayandığına işaret edilmektedir. Karahanlılar, Çağataylılar, Büyük Selçuklular ve Türkiye Selçuklularında yaygın olarak kullanılan “böri” özellikle hükümdar ve önemli komutanların isimlerine yansımıştır. Mesela “Börü Tekin” isminin, Göktürk ve Karahanlı prenslere verildiği görülmektedir. (Çınar, 2016) Göktürklerde, Karluk ve Hallaçlarda bozkurt, bir mürebbiyedir. Mürebbiye olan kurtlara Moğol ve Türkler, her iki dilde de müşterek bir kelime olmak üzere “Açına” (Moğollarda Açino); Hudud’ül-Âlem kitabında “Asena” demişler. Yine Göktürklerde “Açena” kelimesi kullanılmıştır. Budha kültürü ile bağlı hüyüklere de “acina demişler, günümüz Özbekleri ise Arapça “cin” kelimesiyle bağlamak isteyerek buna “Acinna” demişlerdir. (Velidi Togan, 2002: 544-45). Börte Çine kelimesi Moğolcada Bozkurt anlamında kullanılırken *Reşidüddin* ve *Ebulgazi*’de, *Şecere-i Türk*’de, *Şecere-i Terâkime*’de şahıs adı olarak geçmektedir. Yine eski destanlarda Bozkurt bir totemdir. (Türk Dünyası El Kitabı, 1992: 7-10).

## Kurdun Türk Kültüründeki Rolü

### Ata Olarak Kurt

Türklerin kurtları ataları olarak görmelerin iki sebebi vardır. Birinci sebebi: Kurdun güçlü bir hayvan olması ve Türklerin gücünü yansıttığı öngörüsü. Diğer bir görüş ise: Çin komşularının kökenini çoğu zaman birer hayvan, böcek, sürüngen vs.’den belirtmiştir. Belki bu geleneğin etkisiyle, Türklerin kökeni için kurdu uygun bulmuşlardır. Aynı zamanda Türkler arasında kurtla ilgili rivayetleri bildiklerinden, onun Türklerin kökeni için uygun olduğuna İnanmışlardır. (Tunç-Akbulut, 2016: 83-91). Göktürklerin Ergenekon Destanında kurdun ata olması şöyle tasvir edilir: *Göktürkler (T’u-chüeh), eski Hunların (Hsiung-nu) soylarından gelirler ve onların bir koludurlar. Kendileri ise, A-şi-na (A-shih-na) adlı bir aileden türemişlerdir. (Sonradan çoğalarak), ayrı oymaklar halinde yaşamaya başladılar.* (Tunç-Akbulut, 2016: 83-91). Kurtları koruyan ve aynı zamanda kurt kılığına girebilen tanrıdır. Hemen hemen tüm Türk boyları ortak bir inanış olarak kurttan türediklerine inanırlar. Kağoç (Kao-Çı) Türkleri’nin söylencelerine göre ilk kağanlarının kızları babaları tarafından bir tepeye bırakılmış. Sonrasında küçük kızı bir kurt kılığında gelen Kurt Tanrı ile birleşmiş ve Kağoç halkı onların çocuklarından meydana gelmiştir. Büyük Hun Devleti ve uygarların ataları olan Kao-çı da Kurt-Ata yani erkek bir kurt idi. Aynı zamanda Oguz Destanındaki “Gök yeveli kurt” da erkek bir kurt idi. (Ögel, 1998: 44). Göktürkler ve Uygarlar arasında kurt ata iken, Oğuzlarda ise erkek bozkurt bir milli kılavuz olarak görülmüştür. (Velidi Togan, 2002: 544) Kurt eski Türkler arasında özellikle İslâm öncesi destanlarımızda “Kurt-Ata” (Sarı, 2017: 8) olarak geçmektedir. Bu da kurdun saygı değer bir hayvan olduğu anlamına gelmektedir.

### Ana Olarak Kurt

#### Göktürklerin Türeyiş Efsanesinde:

*Göktürklerin ilk ataları, Lin adlı bir memleket tarafından kadınları, erkekleri, çocukları hepsi birden yok edilmişlerdi. Yalnızca bir çocuğa acımışlar ve onu öldürmekten vazgeçmişlerdi. Bununla beraber onun da kol ve bacaklarını keserek, kendisini “Büyük Bataklık’ın içindeki otlar arasına atmışlardı. Bu sırada dişi bir kurt peyda olmuş ve ona her gün, et ve yiyecek getirmişti. Çocuk da bunları yemek suretiyle kendine gelmiş ve ölmemişti. (Az zaman sonra), çocukla kurt, karı-koca hayatı yaşamaya başlamışlar ve kurt on tane çocuk doğurdu.* (Ögel, 1998: 22).

Göktürklerin hanedan soyu da dişi kurda dayandırılmıştır. (Kafesoğlu, 1999: 330) Ana kurt, kurtları korur. Çünkü Türkler kurttan türemiştir. Hemen hemen tüm Türk boyları ortak bir inanış olarak dişi kurttan türediklerine inanırlar.

## Kılavuz, Rehber Ve Kurtarıcı Olarak Kurt

### Oğuz Destanından:

*Bir kurt ki, erkek bir kurt! / Gök tüylü, Gök yeleli! / Bu kurt döndü Oğuz'a, bakmadan sağa sola, Dedi: "Ey oğul şimdi, ordunu çıkar yola! / "Halkını beğlerini, atlandır çıkar yola, "Baş çekip göstereyim, doğru yol nerde ola!" Oğuz Kağan baktı ki, erkek kurt önler gider, ordunun öncüleri, bozkurdu gözler gider. (Ögel,1998: 122).*

Türk Mitolojisinin II. cildinde Gök yeleli kurt hakkında; yeni sözlükler "kök at" sözünü, kır at olarak yani gök yeleli kurt deyişi kır yeleli olarak tanımlanmaktadır. Aslında köken olarak gök yelenin Özbek Türklerine indiği, Özbek hanı ve Başkırdların atalarından üç kişi hep birlikte kurdun izine düşerek bir il buldukları ve kendilerine de kurt başı denildiği ifade edilmektedir. (Ögel,1998: 120). Oğuz-Nâme'de, Oğuz-Han'a yol gösteren "Gök tüylü, gök yeleli" bir kurttan bahsedilir. Türkler eskiden beri kutsal olarak gördükleri kurda "Kök-Böri" ya da Gök kurt derlerdi. Aslında kök göğün rengi olan bir mavilikti. Türkler aynı zamanda göğe *Kök-Tengri*, yani mavi gök derlerdi. Bir şeyi gök rengine büründürmek, o şeyi kutsal saymak Tanrı ile bir bağ kurma isteğinden ileri gelmekte idi. Gök rengi bazen kırılmış saçlar için de söylenmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki Türkler kurdun yelesine ve tüyelerine önem veriyorlardı. Kurt sürülerinin başında giden ve onlara yol gösteren genellikle ihtiyar, kurnaz, ne zaman ve nerede hücum edebileceğini bilen bu ihtiyar kurtlar diğer kurtları iradesi altına alırdı. Bu sebeple böyle tecrübeli ve aynı zamanda korkunç kurtlara "Gök yeleli" kurtlar denilirdi. (Ögel,1998: 42). Kafesoğlu da yaşlı ve tecrübeli kurt için "kök yeleli" denildiğini vurgulamaktadır. (kafesoğlu, 1999: 333). Kurt hem Oğuz Destanında hem de diğer Türk destanlarında rehber rolünde olup mutluluk ve zafer sembolü anlamına gelmektedir. (Hey'et, 1996: 74-77). Kurt, harplerde, sefer kararlarında yol gösteren bir kılavuzdur. (Velidi Togan, 2002: 544). Kurt, Türk milletinin akıp giden hayatını devamlı takip etmekte ve onların başı sıkıştığı, çaresiz kaldıkları zaman ortaya çıkmakta ve Türk milletine yol göstermekte ve korumaktadır. Kurt Türklerin zor zamanlarında, onlara yol göstermekte, rehberlik etmekte ve Türkler yok olma tehlikesiyle baş başa kaldıklarında manevi bir alandan gönderilerek onları kurtarmaktadır. "Gök-kurt", "Gök-Börü" Tanrı'nın bir habercisi olarak zaman zaman ufukta görünür, insanlara bir zarar geleceği zaman onlara yol gösterir onları korurdu. (Sarı, 2017: 11).

## Türk Kültüründe Sembol Olarak Kurt

### Bağımsızlığın Sembolü

Büyük devletler kurmuş olan Türklerde kurt, bir sembol haline gelmiştir. Gök-türklerde tuğlar ile bayraklarda devlet sembolü olmuştu. (Ögel, 1995: 115). Gök-türklerde askeri yöneticilerin bayrak direklerinin ucuna altından yapılmış bir kurt başı taktıkları, kaynaklardan öğrenilen bilgiler arasındadır. Yine Çin yıllıklarında kurdun Türkler için bir egemenlik, yiğitlik sembolü olduğu aktarılmaktadır. Bu bilgilere dair ifadeler; "*Sancaklarının başına altından kurt başı takarlar. Muha-*

fızlarına, savaşçılarına fu-li (böri) derler. Çin dilinde anlamı kurt demektir. Yani kurttan doğmuşlardır.” şeklindeki ifadeler “Batı Türkleri bayraklarının tepesine dişi kurt başı asarlar.” şeklinde de yer almaktadır. Bu adlandırma özellikle ordunun ön saflarında yürüyen askeri birlikler için kullanılırdı. Kurt başlı bayrağın ordunun önünde taşınması uygulamasına Altay Türklerinde de rastlanmaktadır. Bazı Türk bayrakları üzerinde ise kurt başı figürü kıvıllı renkli olarak görülmektedir. Bayrak ise ordunun başında yer almakta, hükümdar kapısı önüne asılmaktadır. (Çınar, 2016).

### **Savaş Kurgusu Turan Taktiği Sembolü**

Göktürklerde kağanın muhafız birliğini (hasa ordusu) oluşturan Türk bahadırılar “böri” olarak adlandırılmaktaydı. Askeri araçları için de kurttan faydalanan Türk askeri, yayının kırışını kurt sinirinden imal etmekteydi. Bazı Türk devletlerinde ise devlete tabi olan boyların başındaki görevlilere İlterber ismi verilmekte olup bu isim kurt manasında kullanılmaktaydı. Yenisey yazıtlarında “kanım kağan süsi böri tek” (kağanımın ordusu kurt gibidir) şeklinde geçmektedir. (Çınar, 2016).

Devamında ise “Tanrı güç verdiği için babam kağanın askerleri böri gibi, düşman koyun gibi imiş”. Tabgaç hükümdarı T'ai-wu'ya göre “kurt sürüsünü andıran Türk ordusu karşısında Çin askeri tayda ve düveden farksız”dı. (Kafesoğlu, 2000: 288).

Savaş sırasında okçu süvari birlikleri yıldırım hızıyla düşman birliğine ok yağdırıp şaşkına çevirirler, sonra öbür birlikler düşmanı çevirerek imha ederlerdi. Savaş sırasına yarım ay biçiminde açılırlar, merkezdekiler geri çekiliyormuş gibi görünür ve onları takip eden düşman, sağ ve sol kanatların kapanmasıyla çevrilmiş olurdu. Bu savaş usulüne Türkler kurt oyunu ya da Turan taktiği adını verirlerdi. Bu savaş usulüne Türk yurdunun kadim adından dolayı “Turan taktiği” denilmiştir. (Kafesoğlu, 2000: 286). Hükümdar olması üzerine bir şölen veren Oguz Han, tebaasına “Kök böri bolsıngıl Uran”(Bozkurt sesi savaş parolamız olsun) diyerek kurt sesini savaş parolası olarak seçmiştir. Buradaki Bozkurt aynı zamanda Türk milletini savaş gücünü temsil eder. (Sarı, 2017: 8)

Kurdun sahip olduğu güç, saldırganlık ve düşmanlarını yenmedeki ustalığı Türk askeri teşkilatlanmasına da bir model olmuştur.

### **Gücün Sembolü**

Kurt çok güçlü ve dayanıklı bir hayvandır. Bu sebeple kurt, Türk milletinin bir kudret sembolü olmuştur. Orta Asya kavimleri büyük hükümdarları için, “Gök Börü Sultanım”, yani gök kurda benzeyen sultanım diyerek, kendi hükümdarlarının kuvvet ve kudretlerini anlatmak istemişlerdir. Büyük bahadırın gözleri kurda, keskin oklar da kurt diline benzetilmiştir. Kurt hayvanlar dünyasında pençesi en sert olan hayvanların biridir. Türk de insanlık aleminin yiğitlikte en önde

gelenlerindedir. Kurt güçlü ve atılgan bir hayvan olması nedeniyle Türk milletinin de karakteristik özelliğini yansıtır. (Sarı, 2017: 5-6) *kurt gibi güçlü* deyimini de kurtların ne kadar güçlü olduğunun bir kanıtıdır.

### Aklın Ve Cesaretin Sembolü

onları mahir bir komutan gibi idare ederdi. Sürü için en uygun, en güvenilir beslenme ve barınma imkânlarını arar bulurdu. Gökbörü, kurdun uygulayacağı taktik ve hileyi önceden sezebilmek mümkün değildir. Çünkü bu lider kurt Tanrının ona verdiği özel bir duygu ile hareket eder kurt sürülerini şaşmaz bir taktik ile, akıl almaz ve insanda hayranlık uyandıran bir şekilde idare ederdi. Emsallerinden farklı ve üstün özelliklere sahip olarak yaratılmış olan Gökbörü dedikleri kurda Atalarımız bu sebepten dolayı çok önem verirlerdi. (Sarı, 2017: 7)

### Kurt Sözcüğünden Türetilmiş Kavramlar

#### Bitki Adları

*Kurt baklası* “domuz baklası.” *Kurt böğürtleni* “güzel avrat otu.” *Kurtkulağı* “Oncocyclus seksiyonuna bağlı iris türlerine verilen genel ad. Rizomlu, dalsız gövdeli ve tek çiçekli bitkiler. Eş anl. Eşek navruzu, Tavşankulağı. Büyük, beyaz renkli, siyah damarlı ve noktali. Osmanlı döneminde İstanbul bahçelerinde yetiştirilmekteydi, bu gün ise Avrupa’da yetiştirilmektedir. *Kurtkirişi* “ak yıldız.” *Kurt otu* “civanperçemi, kurtboğn” *Kurt soğanı* “ak yıldız” *Kurtayağı* “kibrit otu” *Kurtbağı* “dafne, sıramağu” *Kurtbağrı* “kurtbaharı” *Kurtbaharı* “3 m kadar bir boya erişebilen. Çalı görünüşünde ve beyaz çiçekli bir ağaççıktır.” Kuzey ve Orta Anadolu bölgelerinde orman açıklıklarında yetişir. Eş anl. Kurtbağrı. *Kurtboğan* “Aconitum (Ranunculaceae) türlerine verilen genel ad. 50-100 cm yükseklikte yetişirler. Sarı, morumsu veya koyu mavi çiçekli türlerdir. Zehirli bileşikler taşırlar. Eş anl. Boğan otu, İtboğan. Kaplanboğan, Kurt otudur. *Kurtum* “aspir” *Kurtluca* “5-75 cm yükseklikte, çok yıllık, pembe veya mor çiçekli bir bitkidir. Kuvvet verici ve uyarıcı olarak kullanılır. Eş anl. Su sarımsağı”. *Kurtmeç* “menengiç”. *Kurtpençesi* “20-50 cm yükseklikte, çok yıllık, rizomlu ve otsu bir bitkidir. Koku kabız ve kan dindirici olarak kullanılır. Eş anl. Çıyancık. Çıyan otu. Kurttırnağı, Yılan kökü. *Kurttırnağı* “kurtpençesi”. *Kurtayağı* “küçük yapraklarla örtülü ince bir sap görünüşünde bir bitki.” *Kurtbağrı* “zeytingillerden, mızrağa benzer sivri yaprakları bulunan, çiçekleri beyaz renkli, kokulu ve salkım durumunda, bahçe çiti olarak yararlanılan bir süs bitkisi.” (Baytop, 1994: 188-189).

#### Yer Adları

*Kurtalan* “Siirt iline bağlı ilçe adı.” *Kurthasanlı* “Konya ili Kadınhanı ilçesine bağlı bir köy.” *Kurtkale* “Ardahan ilinin Çıldır ilçesine bağlı köy.” *Kurtkulağı* “Ada-



na Ceyhana bağlı köy.” *Kurtboğazı* “Ankara’ya yaklaşık 50 km. mesafede yer alan kurtboğazı deresi üzerinde bir baraj adı.” *Kurtboğaz* “Ordu/Akkuş ilçesine bağlı mahalle adı.” *Aşağı kurtboğan* “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Lefkoşa Bölgesi’nde bulunan küçük bir köy.” *Kurtköy* “İstanbul /Pendik mah.” *Kurtköy* “Kastamonu Devrekani ilçesine bağlı köy.” *Kurtbağı köyü* “hatayın İskenderun ilçesine bağlı köy.” *Kurtluca köyü* “Denizlinin merkez ilçesine bağlı köy.” *Kurtburnu* “Van iline 88 km. uzaklıkta yer adı.” *Kurtburnu* “Muğlada bir koy adı.” *Kurtlar köyü* “Zonguldak ili içinde bir köy adı.” *Kurtlar köyü* “Bolunun Mudurnu ilçesine bağlı bir köy.” *Kurtlar köyü* “Maraş’ın onikişubat ilçesine bağlı bir köy.” *Kurt mahallesi* “İzmir ili içinde bir mahalle adı.” *Kurtsuyu köyü* “Düzce merkez ilçesine bağlı köy.” *Kurtsuyu* “Mersin ilinin Mut ilçesine bağlı köy.” *Kurtlu* “Sinop ilinin Boyabat ilçesine bağlı köy.” (Sezen, 2017: 496).

### Kişi Adları

*Akkurt* “beyaz kurt.” *Alakurt* “derisinde türlü renkler olan kurt.” *Atakurt* “atası cesur ve yiğit olan kimse.” *Aykurt* “ey kurt gibi olan!” anlamında kullanılan bir ad. *Başkurt* 1. en önemli kimse. 2. Ural Dağları bölgesinde yaşayan ve Türklerin Kıpçak kolundan olan bir boy. *Baykurt* “zengin, varlıklı saygın kimse.” *Bilgekurt* “bilgili kimse”. *Bozkurt* “Göktürk efsanelerinde yer alan kutsal hayvan”. *Cankurt* “özü kurt gibi olan kimse.” *Demirkurt* “güçlü, kuvvetli, sert kimse.” *Dorukkurt* “başarılı, üstün nitelikli kimse.” *Erkurt* “cesur ve yiğit kimse.” *Gümüškurt* “gümüş gibi değerli olan.” *Günkurt* “günei gibi aydın ve parlaklık saçan kimse.” *İdikurt* “güçlü kimse”. *Karacakurt* “yaşlı ve deneyimli esmer kimse.” *Karakut* “deneyimli esmer kimse.” *Kızılkurt* “deneyimli, yaşlı kimse.” *Kipkurt* “canlı, dayanıklı, sağlam, deneyimli, yaşlı kimse.” *Özkurt* “gerçek kurt.” *Soykurt* “kurt gibi güçlü soydan gelen kimse.” *Talaykurt* “denizci yiğit.” *Tamkurt* “kurt gibi güçlü kimse.” *Tankurt* “şafak vakti gibi parlak, güçlü kimse.” *Taykurt* “güçlü kuvvetli çocuk.” *Tunçkurt* “güçlü, kuvvetli kimse.” *Timurkurt* “gerçekten güçlü olan kimse.” *Yağızkurt* “esmer, güçlü kimse.” *Kurtuluş* (kız adı) “tehlikeli veya kötü bir durumdan kurtulma.” (TDK, kişi adları sözlüğü).

### Günümüz Türk Edebiyatında Kurt

Millî Mücadele dönemi edebiyatında Halide Edip’in *Dağa Çıkan Kurt* adlı hikâyesitemsil ettiği unsurlarla önemli bir yer taşımaktadır. *Dağa Çıkan Kurt* ilk defa Büyük Mecmua’da yayımlanır. Bu hikâye I. Dünya savaşı sonunda yenik düşen Türklerin kendinden kat kat üstün düşmanlarla mücadeleye giriştiğini anlatan yarı sembolik bir hikâyedir. Wilson Prensipleri’ni temsil eden Amerika, bu hikâyede ormanın en güçlü hayvanı file benzetilmiştir. Bu hikâye Üsküdar’da oturan fakir ve dindar, geceleri annesinden kurt masalı dinleyen bir çocuğun rüyasıdır ve bu çocuk, Millî Mücadele’ye karışan Türklerin sembolü olur. (Gülşen, 2013)

Yazar, söz konusu temayı küçük bir çocuğun masalı aracılığıyla Anlatmayı tercih etmiştir. Bu masalın figüratif kadrosu, mitolojik bir arka plana sahiptir. Halide Edip, bağımsızlık fikrinin Türk milleti için yeni olmadığını, kaynağını İslam öncesi Türk inanışından, efsane ve destanlarından alan “kurt” figürünü bir orman alegorisine yerleştirerek rüyasında kurda dönüşen babasından şunları dinler:

“Kurtların diyarına yürüdüler. İnerimizi çiğnediler, yavrularımızı çaldılar, dişilerimizi parçaladılar, erkek kurtları avladılar; kaplanlar, aslanlar, ayılar, yılanlar, arkasından çakallar, köstebekler bağırarak etimizi yağma, inimizi yerle bir ettiler. Herkes, tuzak, tırnak, pençe ve her şeyle kurt soyuna saldırdı. Bu eşi görülmemiş bozgun ve yıkım karşısında ... kurtlar, soyun öç andını ulumak için dağlara çıktı.” (Ayar, 2017: 29-45).

Ülkenin düşmanlar tarafında parça parça edilmesi karşısında küçük çocuk annesiyle beraber direnme konusunda ant içerek “kurt soyunun giydiği haince hüküm” kalkıncaya kadar dağlarda kalmaya karar verir.

Halide Edip, hikâyedeki kurdu ise, çocuğun gözüyle şöyle anlatır:

“Yaralı kocaman bir boz kurt arka ayakları üstünde oturuyor; korkunç uzun başı ateşli gözleriyle gözlerimin içine bakıyordu. Omzundan boz tüyleri üzerine akan kanlar, garip, soluk lekelerle sarı ayın sarı ışığında dalgalanıyordu. ... Kafası o kadar uzun ve kocamandı ki, gözleri o kadar derin, o kadar ateşliydi ki, vücudu o kadar bütün kurtların babası gibi büyük ve korkunçtu ki, öyle oturup bakarken bile kendi kendime onun ağzından midesine gireceğim, bir lokma olacağım sanıyordum.” (Yıldız, 2013: 105-118).

Bu büyük ve korkunç kurt karşısında önce dehşete kapılan ve onun kendisini yemesinden çekinen çocuk aynı zamanda kendisine tuhaf gelen bir tanıdıklık hissi de duyar:

“Bakarken bakarken içimde, gerçekten, o kurdun içine girip çıkmışgibi tuhaf ve tanıdık bir duygunun izleri uyandı. O izler neydi bilemiyorum. Fakat yüzlerce sorunun dolambaçlı, unutulmuş efsanelerine doğru uzanıp gidiyordu.” (Yıldız, 2013: 105-118).

Kısaca Halide Edip Adıvar *Dağa Çıkan Kurt* adlı hikâyesinde Türk milletinin içinde bulunduğu acı durumu, vatanın düşman karşısındaki yıkımını anlatır.

Kurt ismiyle adlandırılan başka bir roman ise; Kemal Tahir’in “*Kurt Kanunu*” adlı eseridir. Bu romanda İzmir Suikastı’nın icra edildiği, toplumsal anlamda son derece buhranlı bir devrenin siyasi, iktisadi ve sosyal gelişmelerini bir siyasetçi nazarıyla dikkatlere sunmaktadır.

Eserde, asıl anlatılmak istenen konunun İttihatçıların dramı ve Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarındaki uygulamaları olduğunu belirten Fethi Naci, romanı iki ayrı açıdan ele almıştır. Ona göre, roman öncelikle, İttihat ve Terakkî’nin tükenişi, ardından 1923-1926 döneminin eleştirisini, hareket noktası olarak belirlemiştir. Fethi Naci ayrıca, Kurt Kanunu’nun İttihatçılara en olumlu yaklaşan roman oldu-

ğunu ve Cumhuriyetin ilk yıllarını değerlendiren romanlar arasında, bu dönemle ilgili epeyce eleştiri bulundurduğunu da ifade etmektedir. (Sümbüllü, 2017: 59-90).

Roman üzerine bir değerlendirme yazısı yazan Rauf Mutluay anlatının kaynağı konusunda farklı bir yaklaşımda bulunmaktadır.

*Kurt Kanunu, İzmir suikastını ve izlenen Abdülkadir-Kara Kemal ikilisini konu edinmektedir. Haklarının yendiğine inanan son ittihatçıların ‘Sarı Paşa’yı ortadan kaldırmak için düzenlenen bir suikast döneminde içten içe hesaplaşmaları: İstiklal Mahkemeleri’nin kuralı kendine uyan kararları içinde girilen temizlik; bu arada Kara Kemal açısından Kurtuluş Savaşı sonrasının muhasebesi. Bazı yazarların Atatürk’e karşı suçlamalar aramakta gayretkeşliğe düştükleri bu konu, dolaylı yoldan gerçekten Kemal Tahir’e bazı olanaklar getirmektedir. Açıktan açığa bir eleştirisinin yolu bulunmadığı zaman bazı sözcülerin düşüncelerine sığımlacağı tabiidir, Roman-cı çok düğümlü bir dramı konu edindiğini söyleyerek savunabilir kendini; ama bu seçimde bir yan tutma, bir fırsat arama yolu da vardır kendiliğinden. Abdülkadir ho- varda kişiliğinde romanına hızlı ve tahrik edici sayfalar eklemek olanağını kullanan yazar, Kara Kemal kimliğine de aslında olmayan olgunluklar, üstünlükler, derinlik- ler yükleyerek ölçüsünü kaçıır.” (Sümbüllü, 2017: 59-90).*

“Kurt Kanunu” romanında yukarıda yapılan değerlendirmelere ilaveten bizzat Kemal Tahir’in, bu konudaki görüşlerine de dikkat çekmek istiyoruz.

*“Kurtlukta düşeni yemek kanundur. Romanın konusu 1926 İzmir Suikastı gibi son derece burhanlı bir devrede geçiyor. Bunun için adını Kurt Kanunu koyduk. Kişiyi sosyal çevresi ve bunalımları içinde ele alıyorum. Gerçekten büyük tehlikeler içinde kısırılmış insanların romanı bu. Sosyal ve kişisel bir bunalım çizgisinde alındığı için konu, modern insanı araştıran ve bunalıma dayanan bilimsel görüşleri de burada yerli olarak kullanan bir tutum içindeyim...” (Sümbüllü, 2017: 59-90).*

Millî mücadele döneminde edebiyatımızı oldukça etkileyen Alfred de Vigny’nin “Kurdun Ölümü” şiiri, Yahya Kemal’i de etkisi altına almış, şair Türk milletinin “istiklâl hissi” ile Vigny’nin mağrur kurdu arasında benzerlik kurarak bunu yazılarında şöyle dile getirmiştir.

*“Bu kurt hikâyesi kaç defa beni derin derin düşündürdü. Zannettim ki şâir Vigny “bizi”, bizim maceramızı anlatmış! O erkek kurt, ölen ordudur; o dişi kurt, anne Anadolu’dur; o kurdun yavruları İnönü ve Dumlupınar çocuklarıdır ki dul annelerinden aldıkları dersi tekrar ediyorlar.” (Yıldız, 2013: 105-118).*

Yahya Kemal, Vigny’nin şiiriyle Millî Mücadele ruhu arasındaki ilişkiyi şu tespitlerle ifade etmektedir:

*“Bu hikâyeyi üç seneden beri belki bin defa naklettim. Birkaç defa da yazdım. Dinleyenler ve okuyanlar o kurt avı hikâyesinde, tek başına boğuşan ve aman dilemeksizin, sessizce can veren erkek kurdu ve sonra yavrularını bu faciadan dağa aşırıp, onlara hiçbir zaman muti hayvanlar derekesine düşmemeyi öğreten dişi kurdu, erkek Türk ordusunun ve anne Türk milletinin timsalleri gibi gördüler. Bu son cidal o hikâyeyi bize sahnedeki gösterdi.” (Yıldız, 2013: 105-118).*

Kurt motifli bir başka eser, Atilla İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* adlı eseridir. İlk baskısı 1963 yılına ait romanda 27 Mayıs öncesinde Türkiye'deki iş çevreleri ele alınmış, basın ve eğlence endüstrisi ve gençliğin durumundan bahsedilmiştir. Romanın kahramanı gazeteci Mahmut Bey'dir. Yazar bu kitabında memleketin nasıl kurtlar sofrası haline gelebileceğini gözler önüne seriyor. Atilla İlhan'ın *O Sarışın Kurt* adlı romanı ise 2007 tarihli. Eserin kapağından da anlaşılacağı gibi roman, Türk milletine savaşlarıyla, inkılapları ve hayatıyla, fikirleriyle kısacası her şeyiyle örnek olmuş, büyük önder Mustafa Kemal üzerine kurgulanmış bir eserdir. (Gülşen, 2013)

## Türkçe Deyimlerinde Ve Atasözlerinde Kurt

### Deyimler

*Kurt geçinip tilkilik etmek* “bir yandan yiğitlik taslayıp öte yandan kaypak davranmak.” *Kurt gibi* “işini bilir, girişken.” “*kurda kuzu teslim etmek* deyiminin anlamı “bir şeyi, ona zarar verecek, güvenilemeyecek birine emanet etmek.” *Kurtlarını dökmek* “çoktan beri özlediği bir şeyi bol bol yapıp hevesini almak.” *Kurdu koyunla barıştırmak* “düşmanlığı kaldırmak.” *Kurdunu kırmak* “hevesini almak, istediğini yerine getirmek.” *Kurt gibi kemirmek* 1. Sürekli yemek. 2. Sürekli olarak bir kaygı içinde olmak. *Kurt masalı okumak* “İnandırıcı, gereksiz, asılsız sözler söylemek.” *Aç kurt gibi saldırmak* “çok büyük bir iştahla, aşırı bir istekle atılmak.” *Ağaç kurdu* “ağaçları kemirerek beslenen türlü sinek kurtçuklarının genel adı.” *Deniz kurdu* “deneyimli eski denizci, usta denizci”. *Eski kurt* 1. mesleğinde çok deneyimli ve üstün olmak anlamında. 2. çok görmüş geçirmiş, çok deneyimli olduğundan bir işin hileli yollarını bilen ve onun için hiç aldanmayan, aldatılamayan kimse anlamında. *Fındık kurdu* “ufak tefek, tombulca, sevimli bir çeşit böcek”. *İşin kurdu* “bir iş en ince ayrıntısını bilen, deneyimli, uzman kimse” anlamında. *Kitap kurdu* 1. kitapları yiyerek zarar veren bir böcek. 2. çok kitap okuyan, değerli kitapları bilen, tanıyan kimse. *Kurda kuşa yem olmak* 1. herhangi bir hayvan tarafından yenilmek. 2. tuzağa düşmek, aldatılmak. *Kurt ağzı bağlamak* “açıkta kalan hayvanların kurt tarafından boğulmasını önleme amacıyla çeşitli uygulamalar yapmak.” *Kurt kapanı* 1. Güreşte rakibi alta düşürdükten sonra üstüne oturarak uylukları arasında ayak bağlama, bir yandan da iki kolu altından el geçirerek ağırlığı bel üzerine verme. 2. Alttaki güreşçiye çift sarma vurulduktan sonra her iki yanına kapan takarak ağırlığı bel üzerine verme *Kurt köpeği* “çoban köpeğine verilen ad”. *Kurt kuş* “yeryüzünde ne kadar yaratık varsa hepsi, bütün canlılar”. *Kurt kuyusu* “koni biçiminde kazılmış ve dibine ucu sivri bir kazık çakılmış, kurt tuzağı olarak kullanılan derin çukur.” *kurt mantarı* “tazeyken yenebilen, olgunlaştığında basılınca sporlar saçan, beyaz renkli, yuvarlak biçimli, bazitli bir mantar”. *Kurt yeniği* “kurdun yediği yer.” *Tahta kurdu* “tahtadan yapılmış eşyayı kemirerek delik deşik eden kın kanatlı böcek.” (Saraçbaşı, Büyük Deyimler Sözlüğü).

## Atasözleri

*Ardında yüz köpek havlamayan kurt, kurt sayılmaz* “önemli kimseleri çekemeyip onlara dil uzatanlar çok olur” anlamında kullanılan bir atasözü. *Kurt (puslu) dumanlı havayı sever* “fırsatçılar, kötü niyetli kişiler hep karışık zamanları kollarlar.” *İçine kurt düşmek* “şüpheye vesveseye kapılmak, bir şeye bakışı olumsuz yönde değiştirmek”. *Kurt kocayınca itin (köpeğin) maskarası olur* “güçlü insan, gücünü yitirince, zamanında kendisinden çekinenlerin eğlencesi olur.” *Kurt komşusunu yemez* “kişi ne kadar kötü olursa olsun yakınlarına zarar vermez.” *Kurt köyünü (tüyünü) değiştirir, huyunu değiştirmez* “içi kötülük dolu bir kişi nereye giderse gitsin, kötü huylarını yanında taşır.” *Kurda konuk giden, köpeğini yanında götürür (kurtla görüşürsen köpeğini yanından ayırma)* “saldırgan biriyle ilişkide bulunan kişi korunma önlemleri de almalıdır, hazırlıklı olmalıdır.” *Kurda “neden ensin kalın?” demişler “işimi kendim görürüm de ondan” demiş.* “İnsan kendi işini kendi yaparsa daha güçlü olur.” *Kurtla koyun, kılıçla olun olmaz* “tehlikeli sonuç verecek şeylerin şakaya gelir yanı yoktur.” *Kurtla ortak olan tilkinin hissesi, ya tırnaktır ya bağırsak* “güçlüyle ortaklık eden kimse, kazançtan pay olarak ancak güçlüden artakalanı alabilir.” *Kurdun adı yaman çıkmış, tilki vardır baş keser* “öyle sinsi ve kurnaz kimseler vardır ki, adı zalime çıkmış nicelerine taş çıkartırlar.” *Aç kurt arslana saldırır “aç olan, karnını doyurabilmek için kendinden güçlü varlıklara saldırmaktan, onlarla savaşmaktan kaçınmaz. Bu uğurda ölümü bile göze alır. Rızık için en tehlikeli yolları denemekten kaçınmaz.”* *Aç kurt yavrusunu yer* “açlığın sonucunda, kurtların yavrularını yiyebilecek kadar canavarlaşabileceği düşüncesiyle, açlığın gücü anlatılmaktadır”. *Ağacı kurt, insanı dert yer* “kurt, ağacı nasıl içinden yiyerek çürütürse, dert ve üzüntüde insanı öyle yıpratır. Nice sağlam görünümlü ağaç vardır ki, ansınız kurduğunu yada hafif bir esintiyle yıkıldığını görürüz. Ağacı görünmeyen kısmından kemiren kurt gibi, insanı da gam ve keder için için bitirir. Bunun gibi, sağlıklı bir insanın birden çöküşüne, basit bir hastalıkla baş edemeyip ölmesine tanık oluruz.” *Çobansız koyunu kurt kapar* “koruyucusu, yöneticisi bulunmayan kişiyi ve topluluğu düşman ezer. Topluluktan ayrılan ve mensup olduğu milletin değer yargılarını hiçe sayan kimse bunun bedelini mutlaka öder.” *Düzlükte kurt ulusa, evde itin bağı sızlar* “geçmişte kötü olay yaşayanlar, en ilişkisiz şeylerle bu olayı hatırlarlar” anlamında bir söz. *Kurtlu baklanın kör alıcısı olur* “işe yaramaz da olsa her şeyin isteklisi bulunur.” *Ölmüş koyun (eşek) kurttan korkmaz* “her şeyini kaybetmiş olan kişinin düşmanına bir şey kaptırmaktan korkusu olmaz.” *Sayılı koyunu kurt kapmaz (yemez)* “miktarı saptanarak bir kimseye teslim edilmiş olan eşya iyi korunur.” *Sürüyü güden kurdu görür* “zor bir işe giren onun bütün sıkıntılarıyla karşılaşabilir.” *Ürumesini bilmeyen köpek sürüye kurt getirir* “beceriksiz kimselerin iyilik yapayım derken zarara yol açtıklarını anlatan bir söz.” *Sürüden ayrılanı kurt kapar* “birlikte olduğu topluluktan ayrılıp kendi başına iş yapma yolunu tutan kimse, dayanışmadan yoksun, koruyucusuz, desteksiz kalır ve zarara uğrar.” anlamında söylenir. (Aksoy, Atasözleri Sözlüğü).

### **Sonuç:**

Türk kültüründe Kurt, destan ve mitolojilere konu olurken günlük yaşama da etki eden bir unsur olarak görülmektedir. Türk kültürüne bu kadar tesir eden kurt önceleri böri olarak isimlendirilmiş sonraları ise ona duyulan saygıdan dolayı isminde de değişmeler olmuştur. Türk kültüründe kurt birçok farklı isimlendirmelerle anılmış, kurt ismiyle kişi, yer ve bitki adları türetilmiş, kurtla inilti deyim ve atasözlerinin anlamları incelenmiştir. Türk kültüründe kurt: Ata, ana, kılavuz, rehber ve kurtarıcı rollerini üslendiği gözlenmektedir. Kurda verilen farklı isimler Türklerde: Bağımsızlığın, savaş kurgusu Turan taktiğinin, gücün, aklın ve cesaretin bir sembolü olarak kullanılmıştır.

Günümüz Türk Edebiyatında da özellikle Millî Mücadele dönemi edebî ürünlerinde kurt motifi dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Halide Edip, *Dağa Çıkan Kurt* adlı hikâyesinde Türk milletinin içinde bulunduğu ölüm kalım savaşını ve bağımsızlık için verdiği mücadeleyi konu edinmiştir. Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* romanında “Kurtlukta düşeni yemek kanundur.” acımasızlığını yaşayan, hesaplaşan gerçek kişileri anlatıyor. Romanda Cumhuriyetin en bunalımlı dönemlerinden biri olarak değerlendirilen “İzmir Suikastı” olayına karışan ve karıştırılan kişilerin tarihsel gerçekleri anlatılmaktadır.

**Kaynaklar:**

- AKSOY, Ömer Asım. (1988). *Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- AYAR, Pelin Aslan. (2017). Dağa Çıkan Kurt'ta Savaş Çocukları ve Gerçeklik, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Cilt: 57, Sayı: 57.
- BAYTOP, Turhan. (1994). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- ÇINAR, Aşlı K.ahraman. (2016). Bozkur Kültür Çevresinde Kurt ve Adlandırması, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Volume, 6.
- GÜLŞEN, Hacer. (2013). Kurt Motifi Üzerine Bir İnceleme, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Celalabat.
- HEY'ET, Cevat. (1996). *Türklerin Tarih ve Kültürüne Bir Bakış*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KAFESOĞLU, İbrahim. (1999). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin. (1995). *Türk Mitolojisi, II. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin. (1998). *Türk Mitolojisi, I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SARI, İbrahim. (2017). *Türk Tarihinde Bozkurt*, Nokta E-Book Publishing Yayınları, Antalya.
- SARAÇBAŞI, M.Ertuğrul. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, II. Cilt, YKY Yayınları, İstanbul.
- SEZEN, Tahir. (2017). *Osmanlı Yer Adları*, Sistem Ofset Bas. Yayınları, Ankara.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya. (2017). Kemal Tahir'in Kurt Kanunu Romanı Üzerine Aşkın Çözümleme, **ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED)**, II/4.
- TAH, Kemal. (2005). **Kurt Kanunu**, İthaki Yayınları, İstanbul.
- TDK. [gov.tr/index.php?option=com\\_kisiadlari&view=kisiadlari](http://gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari), (Er. 02.07.2018).
- TDK. (1998) *Türkçe Sözlük, I. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara.
- TUNÇ, Zekiye, AKBULUT, Yıldız. (2016). Eski Türk Devletlerinin Destanlarına Göre Kurttan ve Ağaçtan Türeme, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt III, Sayı 1.
- TOGAN Zeki Velidi, (2002). “Bozkurt Efsanesi”, **Türkler Ansiklopedisi, III. Cilt**, Ankara.

YILDIZ, Hatice. (2013). Halide Edip Adıvar'ın "Dağa Çıkan Kurt" Hikâyesinde Tema ve Alegorik Unsurlar, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi** 20, 1.

YEŞİL, Yılmaz (2014). *Türk Dünyasında Geçiş Dönmei Ritüelleri (Doğum-Evlenme-Ölüm Gelenekleri)*, 1. Baskı, Grafiker Yay., Ankara.

YEŞİL, Yılmaz (2015). *Türk Sözlü Anlatılarında Şekil Değiştirme*, Kalemkitap Yay., Ankara.



**Extended Abstract:**

We can't just talk about the material values that lead them to victory in their struggle to make the Turkic nation stronger, but the most important element here is the spiritual elements. The symbol and myths of the wolves which the Turks attributed to the holiness and the reflection of their own characters are among the most widely used symbols and myths in the Turkish history. During the centuries he founded the Turkic nation as a relative, guide, or even seen as part of his existence. This love fed by the Turks has continued in different ways from the first known Turks to the present day. The Turkish word “kurt”(wolf) was derived from the words “Kur/Gur/Kür”. This word means power, strength, durability. Gokturks used the word “wolf” in the forms of “Böri, Ak Böri, Al Böri, Börü Bars, Böri Tigin, Çocuk Böri Şenun, Gök Böri Kökey, İl Böri, Kök Böri” etc. The Ilkhanids and Timurids used the word in the form of “Kök Böri”, Mamluks used as “Kurt” and The Seljuks used in the period of the Ottomans and in Anatolia in the form of “Kurd, Ak Böri”. The main reason why the Turks see wolves as their ancestor is the fact that the wolf is a strong and noble animal. Almost all the Turkic tribes believe that they are derived from the female wolf as a common belief. The main mother Wolf protects wolves. Because the Turks are descended from the Wolf. The wolf guided the Turks in their difficult times, guiding, saving them and sending them away from a spiritual area when the Turks were in danger of extinction. “Gök-kurt”, “Gök-Börü” appears from time to time as a messenger of God, and he would guard them when harm was coming to them. The wolves have become a symbol in Turks who have established Great States. In Gokturks bricks and flags became the symbol of the state. In Gokturks a wolf head made of gold was mounted at the end of the flag posts of the military rulers. Again it is mentioned that the Wolf was a symbol of sovereignty, valence for the Turks in Chinese chronicles. The Turks opened in the form of half moon during the war, as if the soldiers in the center were retreating, and the enemies were defeated with closing of the left and right wings. This war was called the Wolf Game or the Turan tactic. Because the wolf is a very strong and durable animal and it has been a symbol of the Turkic nation. For the great rulers of the Central Asian people, they wanted to tell about the forces of their own rulers by saying “GökBörüSultanım” i.e. Sultan who looks alike to a wolf. The eyes of the Great Heroes, sharp arrows are compared to the tongue of the Wolf. The Talented Wolf used to run the herd like a commander. It looked for and found the most suitable, reliable nutrition and shelter for the herd. It is not possible to foresee the tactic and tricks of GökBörü. Because the wolf moves with a special emotion that God has given it. The wolf managed its herd in an inconspicuous way with an unerring tactic.

Wolf is a central point in the Turkish epics and legends. Since it is an agile and powerful animal it has been stated as a symbol of the Turkish life and war power in various periods. In the Gokturkepics re-proliferation of the Turkish motifs with wolf motifs is connected to this motif. The ancestor of the Ashina family with the Gokturk khan dynasty was a female wolf. Speaking in a light in the saga of Oguz Khan, the Wolf guided the OguzArmy in three places. Gokturk Khans as a respect

for the memory of their ancestors erected a Wolf-headed golden flag in front of their grass. Thus Wolf-headed golden flag has been a sign of Khan in Turks. However this tradition is not unique to the Gokturks but also its origin goes back to the Asian Hun Turks and the Turks' ancient ancestors. It is seen as an element that affects daily life while being a subject of wolf, epic and, mythology in the Turkish culture. The wolf that influenced the Turkic culture so much was called Böri and then changed its name due to its respect for it. In the Turkic culture the names of people, places and plants were derived with the name of wolf which is called by many different names, and the meaning of the idioms and proverbs of wolf were studied. In the Turkic culture it is observed that the wolf played the role of father, mother, guide, and savior. The different names given were used as a symbol of the Turan tactic, power, reason and courage of Independence in Turks.

In modern Turkish literature the wolf motif is a remarkable feature, especially in the literary products of the national struggle period. In the *"DağaÇıkan Kurt"* story by Halide Edip talked about the life and death struggle of the Turkic nation and its struggle for Independence. Kemal Tahir describes the real people who lived in the brutality of the law "to eat what you get" in the book of *"Kurt Kanunu"*. The historical facts of the people involved in the "İzmir Assassination" event which is considered as one of the most depressed periods of the republic are explained in the novel.

In this study all aspects of the Turkish culture are discussed, including the ancestors, the guide, the symbol, holy savior which were given the name to the wolf. In addition the name of person, place and plant derived from the word wolf, proverbs, idioms and the wolf motifs are discussed in the modern Turkish literature. The names of 18 plants, 19 names of place, 27 names of people, 23 names of idioms, 22 names of proverbs connected with name of wolf were identified and it is stated where they were used. Wolf represents the determination of the Turkic nation to live and the power of war especially in the epics. The Turks attributed some divine qualities to the Wolves where they lived together in their homeland, and they were bozkurt (grey wolf). The Turks who built their lineage in the wolf compared their rulers to wolves. The passage of the name wolf in epic, legends, literary novels shows the extent to which the wolf penetrates the Turkish history and literature, and what an indispensable symbol it is for Turks.